

УДК 82.09(477)'06-3

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-34>

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТАНАТОЛОГІЧНИХ МОТИВІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ XIX – XX СТОЛІТЬ

LITERARY STUDIES OF THANATOLOGY MOTIVES IN UKRAINIAN PROSE OF THE 19TH – 20TH CENTURIES

Дубровський Р. О.,

orcid.org/0000-0002-0002-4458-6504

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови і літератури

та методик їх навчання

Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії

імені Тараса Шевченка

Одним із актуальних напрямків розвитку сучасної літературознавчої науки є дослідження танатологічної тематики, відображеної у різних жанрах сучасної художньої літератури та попередніх етапів її історичного розвитку. В українському літературознавстві відповідні дослідження усе ще перебувають на початковій фазі, хоча з кінця XX – початку XXI ст. їх кількість, як і тематичний діапазон векторів танатологічних зацікавлень, починає стрімко зростати. Втім, загалом танатологічна проблематика, відображена у прозових творах українських письменників усе залишається недостатньо опрацьованою й потребує подальших дослідницьких пошуків.

У цьому і вбачаємо актуальність нашого дослідження, мета якого полягає в аналізі та систематизації питань теоретичного осмислення та термінологічного означення танатологічної проблематики у працях українських літературознавців.

Завданнями нашої розвідки є характеристика літературознавчих досліджень танатологічних мотивів української прози XIX – XX століть.

Унаслідок проведеного дослідження було встановлено, що: 1) в українській літературознавчій думці танатологічна проблематика починає активно досліджуватися починаючи з кінця XX – початку XXI ст.; 2) значна частина літературознавчих танатологічних досліджень стосується творам української прози межі XIX – початку XX ст. (твори І. Франка, В. Стефаника, Марка Черемшини, Ю. Федьковича та ін.); 3) серед досліджень, присвячених танатологічній проблематиці української прози першої половини XX ст. важливе місце посідають як статті узагальнено-аналітичного характеру, що розглядають відображену у них ідеологему смерті загалом, так і розвідки, які стосуються окремих письменницьких персоналій (В. Винниченка, М. Хвильового, Ю. Яновського, В. Підмогильного, Б. Антоненка-Давидовича та ін.); 4) у аналогічних дослідженнях української прози другої половини XX – початку XXI ст. досліджено танатологічну семантику творчості Гр. Тютюнника, В. Кисіля, М. Матіос, С. Жадана, Є. Пашковського та ін.; 5) найбільш продуктивними напрямками танатологічних досліджень української прози кінця XIX – початку XX ст. є питання співвідношення еросу і танатосу, суїцидальні мотиви, жанрові й літературно-регіональні особливості, як от гуцульський текст або еміграційна проза.

Ключові слова: танатологія, уявлення про смерть, життя і смерть, танатологічні мотиви прози, ерос, суїцид, танатологічна символіка.

One of the current directions of development of modern literary science is the study of thanatological themes reflected in various genres of modern fiction and previous stages of its historical development. In Ukrainian literary studies, the corresponding studies are still in their initial phase, although since the end of the 20th – beginning of the 21st century. their number, as well as the thematic range of vectors of thanatological interests, begins to grow rapidly. However, in general, thanatological issues reflected in the prose works of Ukrainian writers still remain insufficiently studied and require further research searches.

This is where we see the relevance of our study, the purpose of which is to analyze and systematize the issues of theoretical understanding and terminological definition of thanatological issues in the works of Ukrainian literary scholars.

The tasks of our investigation are the characteristics of literary studies of thanatological motifs in Ukrainian prose of the 19th - 20th centuries.

As a result of the conducted research, it was established that: 1) in Ukrainian literary thought, thanatological issues begin to be actively studied starting from the end of the 20th - beginning of the 21st century; 2) a significant part of literary thanatological studies concerns works of Ukrainian prose of the turn of the 19th - beginning of the 20th century. (works by I. Franko, V. Stefanyk, Mark Cheremshyna, Yu. Fedkovych, etc.); 3) among the studies devoted to the thanatological issues of Ukrainian prose of the first half of the 20th century. an important place is occupied by both articles of a generalized-analytical nature that consider the ideology of death reflected in them in general, and investigations that concern individual literary personalities (V. Vynnychenko, M. Khvylovy, Yu. Yanovsky, V. Pidmohylny, B. Antonenko-Davydovych, etc.); 4) in similar studies of Ukrainian prose of the second half of the 20th - beginning of the 21st century. the thanatological semantics of the works of Gr. Tyutyunnyk, V. Kysil, M. Matios, S. Zhadan, E. Pashkovsky, etc. have been investigated; 5) the most productive areas of thanatological research in Ukrainian prose of the late 19th – early 20th centuries are the issues of the relationship between eros and thanatos, suicidal motifs, genre and literary-regional features, such as the Hutsul text or emigration prose.

Key words: thanatology, ideas about death, life and death, thanatological motifs of prose, eros, suicide, thanatological symbolism.

Постановка проблеми. Одним із актуальних напрямків розвитку сучасної літературознавчої науки є дослідження танатологічної тематики, відображеної у різних жанрах сучасної художньої літератури та попередніх етапів її історичного розвитку. З початку ХХ ст. танатологічна проблематика доволі продуктивно розробляється у західноєвропейському та американському літературознавстві. В українській філологічній науці відповідні дослідження усе ще перебувають на початковій фазі, хоча з кінця ХХ – початку ХХ ст. їх кількість, як і тематичний діапазон векторів танатологічних зацікавлень, починає стрімко зростати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти використання танатологічної семантики у творах української художньої літератури, зокрема прозової було досліджено у працях вітчизняних науковців. Зокрема, Т. Бикова [1] зосередилася на танатологічних темах та образах у творчості М. Коцюбинського, М. Черемшини, Г. Хоткевича, Б.-І. Антоненка-Давидовича, О. Кобилянської, Д. Харов'юка та інших письменників. Дослідниця демонструє танатологічні мотиви творів, які ґрунтуються не тільки на загально християнських імперативах, але і на власне гуцульській традиції. В. Василенко [2] акцентує увагу на таких поняттях, як «дорога смерті», «випадкова смерть», «свідок смерті», «запах смерті» тощо у контексті вивчення модифікацій травми в українській еміграційній літературі. С. Ленська [3] досліджує танатологічний мотив в українській новелістиці 1920–1930-х рр. У статтях М. Легкого [4] подані особливості танатопоетики творів І. Франка. Л. Наконечна [5] подає мотиви смерті в новелістиці В. Стефаника, а також міфопоетичну природу смерті. М. Нестелеєва [6] розглядає різні аспекти показу самовбивства в художніх текстах. Інші аспекти літературознавчої танатології розглянуті у науковому доробку О. Салій [7] (феномен смерті у «гуцульському» тексті), Л. Суворової [8; 9] (співіснування Еросу і Танатосу), О. Харлан [10] (моделі смертельних катастроф) та ін.

Втім, загалом танатологічна проблематика, відображена у прозових творах українських письменників усе залишається недостатньо опрацьованою й потребує подальших дослідницьких пошуків. У цьому і вбачаємо **актуальність** нашої публікації.

Мета дослідження полягає в аналізі та систематизації питань теоретичного осмислення та термінологічного означення танатологічної проблематики у працях українських літературознавців.

Завданнями нашої розвідки є характеристика літературознавчих досліджень танатологічних мотивів української прози ХІХ – ХХ століть.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з кінця ХХ – початку ХХІ ст. танатологічна проблематика поступово стає предметом й власне літературознавчих досліджень в українській науковій думці. Аналізу відображення танатологічних мотивів в українській прозі, зокрема присвячено праці, які стосуються різних періодів історії нашої літератури як такої або у компаративному співвідношенні її з літературами інших європейських країн. Чимала кількість таких праць охоплює часовий період розвитку української прози на межі ХІХ – початку ХХ ст. Зокрема, М. Легкий у праці «Танатопоетика прози Івана Франка: тривілізація смерті» [4] на матеріалі прозових тво-

рів письменника досліджує впровадження у них танатологічних мотивів. «Навіть при найменш прискіпливому погляді на Франкові твори, зокрема прозові, – зазначає дослідник, – впадає у вічі те, що переважна їх більшість має для персонажів летальний кінець. «Вугляр», «На дні», «Сам собі винен», «Лель і Полель», «Для домашнього огнища», «Перехресні стежки», «Терен у нозі» – ось далеко не повний перелік творів, у яких письменник зображає фізичну смерть своїх героїв. Але вже він засвідчує про високу, сказати б, густоту смерті (з-поміж українських письменників конкурувати з І. Франком тут міг би, мабуть, хіба що В. Стефаник), що дає підстави говорити про Франкову прозу як про своєрідний мартиролог її персонажів. /.../ Три чверті усіх прозових творів І. Франка мають смертельні випадки. Письменник демонструє різні види смерті, подає різні її причини й різноманітні передсмертні стани людини, нерідко дає читачеві змогу побачити реакції оточення на смерть персонажа. Смерть у Франкових творах є своєрідним мегаобразом, що створюється шляхом нагромадження багатьох конкретних мікрообразів. Фізіологічний (клінічний), психологічний, філософський, соціальний аспекти дослідження феномену смерті, безперечно, характерні для творчості І. Франка» [4, с. 23].

Танатологічну компоненту прози В. Стефаніка ґрунтовно досліджено у розвідці О. Наконечної «Мотив смерті у структурі тексту Василя Стефаніка». «Серед новел Василя Стефаніка, – відзначає дослідниця, – є твори, в яких мотив смерті відіграє роль домінанти – фокусуємого компонента твору мистецтва. Зокрема це такі новели: «Під горою коло ліса», «Стратився», «Сама-саміська», «Шкода», «Катруся», «Ангел», «Про хлопчика, що його весна вбила», «Новина», «Лан», «Скін», «Кленові листки», «Похорон», «Басараби», «Дитяча пригода», «Пістунка», «Межа», «Мати», «Гріх».

У творчості В. Стефаніка виділяємо також мотив смерті як всепоглинаючого начала, з поверненням до якого нейтралізується все зло та марнотність світу земного. Можливо, саме тому смерть у героїв часто викликає асоціації з яскраво-білим кольором, чистотою, легкістю, ясністю» [5, с. 221].

Дослідженню танатологічних мотивів новелістики присвячено також праці М. Зубрицької «Онтологізація смерті у творчості Василя Стефаніка», О. Черненко «Експресіонізм у творчості Василя Стефаніка» та ін.

У статтях Т. Бикової «Танатологічний мотив гуцульського тексту М. Черемшини» [1] та О. Салій «Ерос і Танатос: морально-етична проблематика гуцульського тексту Марка Черемшини» [7] розглянуто проблематику та сюжетні мотиви реалізації теми смерті у творчості письменника: новели «Зведениця», «Горнець», «Перші стріли», «Бодай їм путь пропала», «Зрадник», «Верховина», «На Купала, на Івана», «За мачуху молоденьку», «Парубоцька справа», «Парасочка», «Марічку головка болить», «Інвалідка», «Зарікайся мід-горівку пити».

Танатологічні мотиви творів Ю. Федьковича «Серце не навчити», «Безталанне кохання», «Люба-згуба» прокоментовано у статті О. Новик «Традиційність розкриття мотиву смерті у творах Юрія Федьковича».

Значна кількість досліджень, у яких актуалізовано танатологічну проблематику, присвячена творам української прози першої половини ХХ ст. Серед них – статті як узагальнено-аналітичного характеру (Є. Іщенко «До аналізу концепту смерті в українській літературі 20 ст.», Г. Хоменко «Українська література 20-х років ХХ століття: на перехресті романтики й танатології», О. Омельчук «Ідеологема смерті в українських літературно-критичних дискурсах»), так і праці, у яких проаналізовано ті або ті аспекти звернення до танатологічної проблематики у творчості окремих українських митців – В. Винниченка, (Ковальчук О. «Танатологічне як засіб формування простору ідеального буття (на матеріалі роману В. Винниченка «Записки Кирпатого Мефістофеля»)), М. Хвильового (Нестелев М. «Антропологічний вимір інстинкту смерті в художньому локусі замкненого простору (на прикладі «Повісті про санаторійну зону» М. Хвильового)); Хоменко Г. «Запах смерті Миколи Хвильового у вимірі difference»; Свірська Ж. «Категорія смерті у текстовому концепті новел М. Хвильового»), Ю. Яновського (Хоменко

Г. «Смерть як неспізнаний досвід. Варіант Юрія Яновського»), В. Підмогильного (Терехова О. «Танатологічні мотиви в прозі В. Підмогильного та М. Костомарова»), Б. Антоненка-Давидовича (Ткаченко О. «Смерть Б. Антоненка-Давидовича...») та ін.

Танатологічні мотиви прозової творчості українських письменників другої половини ХХ – початку ХХІ ст. представлено дослідженнями І. Бестюк «Патопоетика як прояв постмодерністської чуттєвості» (роман Іздрика «Подвійний Леон. Істогія хвороби», антироман Н. Зборовської «Українська Реконкіста», роман С. Андрухович «Сьомга»), О. Лихачової «Концепт смерть у новелах Гр. Тютюнника» (новели «Поминали Маркіяна», «Три плачі над Степаном», «Вуточка», повісті «Облога», «Климко», «Вогник далеко в степу»), В. Кисіль «Мотив смерті у новелі Не плачте за мною ніколи М. Матіос», Т. Мейзерської «З того боку темряви...Художня текстуалізація смерті у романі С. Жадана Месопотамія», Н. Тендітної «Естетика смерті у прозі Є. Пашковського та О. Ульяненка» («Бездня» Є. Пашковського, «Дофін Сатани» О. Ульяненка), І. Фріс «Міфологема циклічності буття (життя-смерть-воскресіння) у польській та українській літературах ХХ ст.», М. Міленіної «Танатологічний дискурс української революції: прагматика усних бібліографічних оповідей про загиблих». Продуктивним напрямком танатологічних досліджень української прози кінця ХІХ – початку ХХІ ст. стало питання співвідношення у ній понять еросу і танатосу: праці Б. Тихолоза «Ерос Versus Танатос (Філософський код «Зів'ялого листя»)), У. Чіпак «ЕРОС VERSUS ТАНАТОС. Шляхи взаємопереходів» («Декамерон» Бокаччо, романи В. Шевчука «Срібне молоко», «Тіні зникомі»), У. Жорнокуй «Полюсність еротично-танатологічного концепту в українській літературі» (Олесь Досвітній «Гюлле», М. Хвильвий «Сентиментальна історія», І. Дніпровський «Наяда», А. Любченко «Вертеп» та ін.), Л. Суворової «Літературні моделі взаємодії Еросу й Танатосу в українській літературі доби раннього модернізму» (збірка «Зів'яле листя» І. Франка, етюд «Цвіт яблуні» М. Коцюбинського, поезія у прозі «Рожі» О. Кобилянської, новели «Катруся», «Новина», «Похорон», «Діточа пригода» В. Стефаніка). «Тема життя і смерті була, є і залишається важливою складовою мистецького вираження найістотніших моментів людського буття. – Зауважує наприкінці своєї розвідки Л. Суворова. – У літературі Ерос тягне за собою цілий ряд синонімічних компонентів, що ототоженні з самим життям: весілля, радість, існування, світло, щастя... Темна тінь Танатоса пропонує свої варіації у віталістичному спрямуванні. Письменники епохи модернізму прагнули показати не лише варіації протиборства, але й суміжного існування, поступового взаємопереходу, динаміку взаємодії макроконцептів Еросу й Танатосу. Еротичні й танатичні складові можна простежити на всіх рівнях літературного твору у неоднорідних варіаціях, де поєднуються раціональні та ірраціональні фактори» [9, с. 100].

Ще одним важливим аспектом досліджень танатологічної проблематики української прози є її суїцидальний дискурс, який активно вивчає М. Нестелев на матеріалі української прози 20–30-х років ХХ ст.

У працях дослідника під кутом визначеної точки зору досліджено твори Гео Шкурупія «Велика руїна й перше місто нового світу», І. Сенченка «Фантастичне оповідання», Б. Тенети «Місто», В. Кузьмича «Самогубець», П. Панча «Реванш», В. Підмогильного «Місто», «Повість без назви», О. Копиленка «Визволення», «Будинок, що на розі», Л. Скрипника «Епізод з життя чудної людини», М. Хвильового «Повість про санаторійну зону», «Заулок», Г. Епіка «Без ґрунту», «Перша весна», Л. Первомайського «Околиці». У монографії «На межі: Суїцидальний дискурс українського модернізму» автор досліджує питання співвідношення самогубства і декадансу, суїцидальних образів в ранньому модернізмі, самогубства як психологічного фактору в українській художній літературі 20–30-х років ХХ ст., психосемантики автодеструкції в прозі українського «втраченого покоління», меланхолійного аспекту суїцидального дискурсу та ін.

Починаючи з першого десятиліття ХХІ ст. українські літературознавці підготували низку дисертаційних праць, присвячених дослідженню питань танатологічної семантики української прози. У дисертації О. Харлан «Моделі катастрофізму в українській та польській прозі між-

воєнного двадцятиліття (2008)» питання танатології розглянуто у контексті моделей антропологічного та технократичного катастрофізму, есхатологічної та апокаліптичної проблематики у філософсько-літературній думці міжвоєнного двадцятиліття, Першої світової війни як моральної катастрофи людства, суїцидній моделі катастрофізму в українській і польській прозі міжвоєнного двадцятиліття, мемуарній прозі, антиутопії як жанрової моделі катастрофізму, гротеску та жіночого дискурсу катастрофізму. Зазначені питання авторка розглядає на матеріалі творчості багатьох українських та польських письменників: В. Винниченка, М. Хвильового, В. Підмогильного, О. Турянського, М. Йогансена, М. Івченка, Г. Шкурупія, У. Самчука, К. Гриневичевої, І. Вільде, Ю. Липи, Н. Королеви, В. Леонтовича, А. Головка, Я. Парандовського, З. Коссака-Щуцької, З. Налковської, Б. Шульца, Ю. Вітліна, М. Домбровської, В. Гомбровича, П. Гоявчинської та ін. Характеризуючи причини зростання в українській та польській літературі міжвоєнного двадцятиліття письменницьких настроїв, пов'язаних із зверненням до суїцидних конфліктів, авторка зауважує, що «в українській та польській літературі міжвоєнного двадцятиліття суїцидальні мотиви самогубства постають трагічним результатом зіткнення, конфлікту особистості з суспільним ладом, що логічно пояснюється складною ситуацією, яка склалася в Україні та Польщі (незважаючи на здобуття Польщею незалежності). Письменники описують аномічні (Е. Дюркгайм) випадки суїциду, коли деструктивні процеси в суспільстві відбиваються у психіці людини стражданнями й болем, знаходячи втілення через вчинення егоїстичного та альтруїстичного самогубств.

У творах українських і польських письменників складна суїцидальна картина виступає своєрідною матрицею різноманітних настроїв суспільства, зокрема акцентується увага на авторському суїциді (долі М. Хвильового, С.-І. Віткевича). Обидва письменники своєю творчістю означили складний комплекс модерної людини, самотньої, жорстокої до інших та самої себе, позбавленої найвищої віри, що може давати порятунок. Можна припустити, що трагічний фінал був своєрідно передбачений, навіть спровокований через артикулювання такого вчинку у творах» [10, с. 273].

У докторській дисертації С. Ленської «Українська мала проза 1920–1960-х років. Ідейно-тематичні доміанти, жанрові моделі» (2015) танатологічну семантику проаналізовано у трьох підрозділах «Хаологічна модель світу, танатологічний мотив в українській новелістиці 1920–1930-х рр.», «Тема трагедії українського селянства, осмислення Голодомору як національної катастрофи у новелістиці діаспори», «Антитоталітарний дискурс крізь призму малої форми». Об'єктом дослідження були обрані твори В. Стефаніка «Мати», «Межа», «Вовчиця», «Гріх»; В. Софроніва-Левицького «Під сміх війни: Нариси й оповідання», «Бо війна війною», «Липнева отрута»; К. Поліщука «Жменя землі»; Ю. Шкрумеляка «Поїзд мерців»; В. Корольчука «Псалом бойових днів»; В. Гренджі-Донського «Оля»; М. Ірчана «Проти смерті»; В. Вразливого «Вовчі Байраки»; М. Мінько «Перед боєм», «Стогін»; Я. Качури «Похорон»; В. Атаманюка «Василько»; Г. Косинки «За земельку», «Перед світом», «Десять», «Темна ніч»; І. Чорнобривець «В обіймах голодного міста»; І. Багряного «Заєць» та ін. [3].

Л. Суворова у дисертаційній розвідці «Концепт смерті в малій прозі раннього українського модернізму: архетипно-міфологічна і філософська інтерпретація» (2016) [8] досліджує питання осмислення смерті як філософського екзистенційного феномену, елементу діонісійської естетичної культури, розглядає психоаналітичні та міфологічні концепції тлумачення смерті. У розділі «Філософські й культурологічні аспекти танатичних образів в українській ранньомодерній малій прозі» дослідниця розглядає техніку письменницького образного моделювання психічних травм і межових ситуацій, зокрема на прикладі творів М. Яцкова «У наймах», «Новітня основа», «Поганство юрби», «У милосердній богині з кам'яним серцем», «Бузьок», «Остання зміна Івана Завади», «Біла квітка», «Журавлі», «З монастиря», «У казармі», О. Кобилянської «Пресвята, Богородице, помилуй нас!», «Листі засудженого вояка до своєї жінки», «Але Господь мовчить», «Місяць», «Назустріч долі», «Зійшов з розуму», М. Черемшини «Перші стріли», О. Плюща

«Страшна помилка», І. Франка «У тюремнім шпиталі», «Із записок недужого», «Маніпулянтка», «Між добрими людьми», «Сойчине крило»; «Микитичів дуб», Л. Яновської «Смерть Макарихи», Н. Кобринської «Душа», М. Коцюбинського «Цвіт яблуні», «Невідомий», «На камені», Б. Лепкого «Гостина», «Настя», «Мати», Н. Кобринської «Душа». Порушену тематику далі Л. Суворова деталізує і доповнює аналізом соціальних та морально-етичних аспектів образної інтерпретації концепту смерті, діалектики життя і смерті в екзистенційному і психо-фізіологічному вимірах, модерністських жіночів типів як втілення танатичного ірраціонального Іншого, танатичних рис традиційно патріархальних жіночих типів, типу фатальної жінки як демонічної проєкції чоловічого еротизму, просторово-часової танатичної топіки: поетикистихій води, землі і вогню, приватних та соціальних танатолокусів (хата, в'язниця, шпиталь), дороги, флористичних, бестіарних, астральних та метеорологічних образів.

У праці Т. Бикової «Гуцульщина як текст в українській літературі першої третини ХХ ст. (2016)» окремих підрозділ присвячено танатологічним мотивам та темам Гуцульщини, де авторка розглядає творчість М. Коцюбинського («Тіні забутих предків»), О. Кобилянської («Юда»), І. Синюка («Братчику, рятуй!»), Д. Харов'юка («Смерть Сороканюкового Юри», «Ліцитація»), Марка Черемшини («Грушка», «Карби», «Село вигибає»), Г. Хоткевича («Злочин природи»), М. Ірчана («Непростий мертвець», «Смерть побратима»), К. Малицької («За провини батьків»), О. Манчука («Непростий мертвець»). «Танатологічний мотив, – констатує Т. Бикова, – виявляється одним з елементів художнього тексту, дослідження якого стає найбільш продуктивним для вивчення нових рівнів аналізу твору. Так, до Танатосу традиційно зараховують убивство, самогубство, смерть від нещасного випадку або від хвороби, роздуми про смерть або стан існування особистості після смерті.

У літературі зустрічаються описи природної і неприродної смерті. Природна смерть завжди «приходить сама» і прямо не залежить від бажання чи небажання персонажа померти – смерть від хвороби, старості, нещасного випадку, яку можна вивчати з позиції онтологічного виміру. Неприродна смерть, насильницька, знаходить свій вияв у вбивстві та самогубстві. Мотив Танатосу в художньому творі охоплює не тільки опис смерті персонажа, а й ті вміщені у тексті сюжетні ходи, які безпосередньо пов'язані або передують моменту смерті (так званій процес помирання героя), а також посмертні сцени, як нерідко стають початком нового нарративу, адже можуть передбачати наявність іншого персонажа, присутнього у момент «чужої» смерті» [1, с. 245].

Дослідженню особливостей гуцульського тексту, зокрема й у зв'язку із питаннями його танатологічної семантики присвячена й дисертація О. Салій «Гуцульський текст української прози кінця ХІХ – початку ХХ ст.» (2017). Свою увагу дослідниця зосереджує на вивченні проблематики еросу і танатосу у парадигмі гуцульського тексту. Об'єктом дослідження у роботі стали оповідання І. Франка «Терен у носі», «Як Юра Шикманюк брів Черемош», «Гуцульський король»; повість М. Коцюбинського «Тіні забутих предків»; новели О. Кобилянської «Час», «Битва», «Природа», «Некультурна», «Лісова мати»; збірки Марка Черемшини «Карби», «Село вигибає. Новели з гуцульського життя», «Верховина», цикл «Парасочка»; романи Гната Хоткевича «Камінна душа», «Довбуш», збірки «Гірські акварелі», «Гуцульські образки» [7].

Частково про танатологічні мотиви йдеться й у дисертаційній праці В. Василенка «Модифікація травми в українській еміграційній прозі другої половини ХХ ст.» (2016). Зокрема, аналізу танатологічної семантики присвячено другий «Дослідження війни як посттравматичного досвіду» та третій «Постколоніальна травма крізь призму генераційного розриву» розділи праці. Матеріалом дослідження послужили художні твори представників повоєнної української еміграції: Ю. Косача (новели «Остання атака», «Ноктюрн b-moll»), І. Костецького (новела «Тобі належить цілий світ»), Т. Осьмачки (повість «Ротонда душоубців»), Д. Гуменної (роман «Хрещатий Яр»), І. Багряного (роман «Сад Гетсиманський»), Я. Курдидика (збірка «Два кулемети»), О. Мак (повість «Чудасій»), Р. Колісника (повість «Останній постріл») та ін.,

а також проза другого покоління емігрантів: В. Лисенко (роман «Жовті чобітки»), А. Мельничука (роман «Що розказано»), Дж. Кулик-Кіфер (роман «Зелена бібліотека») [2]

Висновки. Унаслідок проведеного дослідження було встановлено, що: 1) в українській літературознавчій думці танатологічна проблематика починає активно досліджуватися починаючи з кінця ХХ – початку ХХІ ст.; 2) значна частина літературознавчих танатологічних досліджень стосується творам української прози межі ХІХ – початку ХХ ст. (твори І. Франка, В. Стефаника, Марка Черемшини, Ю. Федьковича та ін.); 3) серед досліджень, присвячених танатологічній проблематиці української прози першої половини ХХ ст. важливе місце посідають як статті узагальнено-аналітичного характеру, що розглядають відображену у них ідеологему смерті загалом, так і розвідки, які стосуються окремих письменницьких персоналій (В. Винниченка, М. Хвильового, Ю. Яновського, В. Підмогильного, Б. Антоненка-Давидовича та ін.); 4) у аналогічних дослідженнях української прози другої половини ХХ – початку ХХІ ст. досліджено танатологічну семантику творчості Гр. Тютюнника, В. Кисіля, М. Матіос, С. Жадана, Є. Пашковського та ін.; 5) найбільш продуктивними напрямками танатологічних досліджень української прози кінця ХІХ – початку ХХ ст. є питання співвідношення еросу і танатосу, суїцидальні мотиви, жанрові й літературно-регіональні особливості, як от гуцульський текст або еміграційна проза.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні відображення танатологічної тематики в українській поезії ХІХ – початку ХХІ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бикова Т. Гуцульщина як текст в українській літературі першої третини ХХ ст.: дис. ... доктора філол. наук : 10.01.01. Київ, 2016. 446 с.
2. Василенко В. Модифікація травми в українській еміграційній прозі другої половини ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2016. 443 с.
3. Ленська С. В. Українська мала проза 1920 – 1960-х років: ідейно-тематичні домінанти, жанрові моделі і стильові стратегії : дис. ... доктора філол. наук : 10.01.01. Київ, 2015. 470 с.
4. Легкий М. Танатопоетика прози Івана Франка: тривіалізація смерті. *Toronto Slavic Quaterly*. 2016. Вип. 58. С. 3–9.
5. Наконечна Л. Мотив смерті у структурі тексту Василя Стефаника. *Мова і культура*. 2009. № 7. С. 233–240.
6. Нестелеєв М. На межі: Суїцидальний дискурс українського модернізму. Київ : Академвидав, 2013. 254 с.
7. Салій О. Гуцульський текст української прози кінця ХІХ – початку ХХ ст. : дис. ... канд. філол. наук. : 10.01.01. Львів, 2017. 248 с.
8. Суворова Л. Концепт смерті в малій прозі раннього українського модернізму: архетипно-міфологічна і філософська інтерпретація : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Житомир, 2016. 201 с.
9. Суворова Л. Літературні моделі взаємодії Еросу й Танатосу в українській літературі доби раннього модернізму. *Перша спроба. Студентська наукова творчість : збірник матеріалів*. Київ, 2010. С. 98–104.
10. Харлан О. Моделі катастрофізму в українській і польській прозі міжвоєнного двадцятиліття : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.01.05. Київ, 2008. 420 с.